CYPRUS INTERNATIONAL UNIVERSITY
ULUSLARARASI KIBRIS ÜNİVERSİTESİ

DOI: 10.22559/folkloredebiyat.2017.74

folklor/edebiyat, cilt:24, sayı:93, 2018/1

POLİSİYE EDEBİYATTA KADIN DEDEKTİFLER: ESRA TÜRKEKUL'UN KAPALIÇARŞI CİNAYETİ KİTABI

THE WOMEN DETECTIVES IN THE DETECTIVE LITERATURE: ESRA TÜRKEKUL'S KAPALIÇARŞI CİNAYETİ NOVEL

Selin Önen*

ABSTRACT

As Mandel (1996) argues, there appears, in terms of detective character, an attempt to rebuild the rationality by restoring the deflected order in the classic detective novel, which emerged in the 19th. century. The social position of detectives is also related to historical and societal changes. Thus, the emphasis on science and reason concepts are related to the Enlightenment period and positivism. Assessing periodically, the period between the two world wars is named as the Golden Age of the British detective novel. In this period, female writers and detectives were at the forefront of crime fiction in a peaceful and relaxing environment wherein violent elements were not predominant, which was striking.

Hard-boiled tradition involving masculine detective characters were widespread in America during the 1920s Golden age period. By the end of the 1970s, the female viewpoint came into prominence in American detective fiction. Detective characters identified apart from societal

*Yrd. Doç. Dr. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü. selin.onen@ikc.edu.tr

patriarchal values, women aware of their subjectivity and the incorporation of women comprised of different stratas, which are striking features of this period. This paper argues that the emergence of modern female detective characters is related to the women's movement and feminist approach. In this framework, this paper will examine Esra Türkekul's *Kapalıçarşı Cinayeti* novel in the context of how the amateur female detective character constructs her subjectivity, class position and her interaction with herself and with other people.

Keywords: dedective literature; detective; feminism; feminist methodology; gender; middle class

ÖZET

19. yüzyılda ortaya çıkan klasik polisiye romanında, Mandel (1996) in tartıştığı üzere aksayan düzeni onararak rasyonaliteyi yeniden sağlamaya çalışan bir dedektif karakteri bulunmaktadır. Dedektifin toplumsal konumu da tarihsel ve toplumsal değişikliklerle ilişkilidir. Nitekim klasik polisiye romanında bilim ve akıl kavramlarının vurgulanması Aydınlanma ve pozitivizmle ilişkilidir. Dönemsel olarak değerlendirildiğinde, iki dünya savaşı arasındaki dönem İngiliz polisiyesinin Altın Çağ dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde kadın yazarlar ve kadın dedektifler ön planda olup şiddetin hakim olmadığı, huzurlu ve rahatlatıcı mekanlarda işlenen polisiye kurgular dikkat çekicidir.

Bu döneme 1920'li yıllarda Amerika'da yaygınlaşan, özellikle erkeksi dedektif karakterlerin ağır bastığı hard-boiled geleneği eşlik eder. 1970'lerin sonunda, Amerika'da polisiye edebiyatta kadın bakış açısı ön plana çıkmıştır. Dedektif karakterlerin toplumdaki ataerkil değerlere göre tanımlanmaması, kadının kendi öznelliğinin farkında olması, toplumun farklı kesimlerinden kadınların kurguya dâhil edilmesi bu döneme ilişkin göze çarpan değişikliklerdir. Bu çalışmada, polisiye romanda modern kadın dedektif figürlerinin ortaya çıkışının kadın hareketi ve feminist yaklaşımla ilişkili olduğu tartışılmaktadır. Bu bağlamda Esra Türkekul'un *Kapalıçarşı Cinayeti* isimli kitabı amatör kadın dedektif karakterinin öznelliğini nasıl inşa ettiği, sınıfsal duruşu, kendisiyle ve diğer insanlarla kurduğu etkileşim bağlamında incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: polisiye edebiyat; detektif; feminizm; feminist metodoloji; toplumsal cinsiyet; orta sınıf

Toplumsal Cinsiyet Açısından Polisiye Edebiyatın Gelişimi

Edgar Allen Poe'nun 1841 tarihli *Morg Sokağı Cinayetleri,* dedektiflik türünün ilk hikâyesi olarak kabul edilir (Mizejewski, 2004, s.14; Friedrich, 2012, s.11). Poe'nun da içinde yer aldığı klasik polisiye romanlarında suç, hukukun ve toplumun normal düzeninin aksamasını temsil etmektedir. Dedektif, bozulan düzende suçu çözüme kavuşturarak düzenin yeniden tesis edilmesine hizmet eder (Cawelti, akt. Koyuncu, 2008, s. 23).

Mandel polisiye edebiyatın toplumsal değişimlerle ilişkisini tartışmaktadır (1996, s.27). Polisiye edebiyatın yükselişinin 19. yüzyıla uzandığını, özel mülkiyetin ideolojik desteği haline geldiğini belirtmektedir. Ayrıca polisiye edebiyatın, özel mülkiyete karşı

isyanın bireyselleşmesine ve özel mülkiyete yönelik saldırıların kriminalleştirilmesine neden olarak mevcut toplum düzeninin savunusu ve mazur gösterilmesine karşılık geldiğini öne sürmektedir. Mandel polisiye romanın ideolojisini şu şekilde özetlemektedir: "Düzensizliğin düzene kavuşturulması, düzenin yeniden düzensizliğe dönüşmesi, irrasyonelliğin rasyonelliği yerinden etmesi, irrasyonel altüst oluşlardan sonra rasyonelliğin yeniden sağlanması" (1996, s.64).

Polisiye romanın ortaya çıkışındaki tarihsel ve toplumsal değişimlerden birisi de sanayi devrimidir. Sanayi devrimi sonrasında İngiltere'de 19. yüzyılın ortalarında kentlere doğru göç ile birlikte topraktan çok para ve taşınabilir nitelikteki mülkiyet değer kazanmaya başlamıştır. Zeynep Ergun, *Kardeşimin Bekçisi* isimli kitabında yaşanan değişimi şöyle ifade etmiştir: "Kentsoylu İngiliz için sorun mal ve varlık paylaşımıydı. Öte yandan mal ve varlık, toplumsal ve siyasal düzenin temelini oluşturuyordu. Kentsoylu açısından, varlığını ve erkini sürdürebilmesi için alması gereken en önemli önlem, malını korumaktı. Güvenlik anahtar sözcük duruma geçmişti"*. Bu gelişmelere paralel olarak İngiltere'de suç üzerine eğilen edebiyat yaygınlaşmaya başlamıştır.

Klasik polisiye romanının esas olarak Anglo-Saxon ülkelerinde gelişmiş olmasının rastlantı eseri olmadığını savunan Mandel, 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın ilk yıllarında İngiltere ve ABD'de sınıf mücadelesinin aşırı zayıf olduğuna işaret eder (1996: 64-67). Nitekim isyankar proletaryayı "suçlu sınıflarla" özdeşleştirmenin doğal olduğunu belirtir:

"Aşağı sınıfların suçlu haline getirilmesi, daha ucuz Anglo-Saxon dedektif romanlarının özel bir yanıyken, yirmilerin ve otuzların klasik polisiye romanlarında (örneğin Agatha Christie'nin romanları) da orta sınıfa ait ve hatta zengin katillere rastlamak da olağandışı değildir. Burada anahtar nokta, katilin sınıf kökeni değil, topluma uyumsuz bir kimse olarak, hakim sınıfın normlarını çiğneyen ve işte bu nedenle cezalandırılması gereken bir "çıkıntı" olarak sunuluşudur" (1996:66).

Toplumsal cinsiyet açısından bakıldığında, Seaman İngiliz ve Amerikan yazarların polisiye romanlarında kadın dedektiflerin görülmelerinin II. Dünya Savaşı yıllarına rastladığını; öte yandan resmi polis soruşturma yöntemlerini uygulayan erkek dedektiflerin aksine, bu dönemde kadın dedektiflerin yürüttükleri soruşturma süreçlerinin köşklerin ev içi alanları ve genellikle salonla sınırlı olduğunu belirtmiştir (2004, s.186).

İngiltere'de polisiye romanın Altın Çağında (1920-1940) Agatha Christie'nin Bayan Jane Marple karakteri, Mary Roberts Rinehart'ın Hilda Adams karakteri gibi çok bilindik kadın dedektif kahramanlar bulunmasına rağmen, pek çok kadın yazar (Dorothy Sayers, Ngaio Marsh, Gladys Mitchell) ünlü dedektif karakterlerini erkek karakterlerden yaratmıştır. Altın Çağ'ın yazarları suçun soruşturulmasında kendi dönemlerinin sosyal problemlerini yazınlarına katmamışlardır (Schoenfeld, 2008, s.836). Altın Çağ ile birlikte dedektiflik yazınında özellikle kadın yazarlar ağırlığını vurmuştur. Bu dönem yazarlarında dedektif hikâyesi rasyonel, bilimsel bir oyun olarak görülmekteydi. Hikâye kurgusu, düzenin temin edilmesiyle sonuçlanan mantıksal bir bulmacaya oturtulur,

* http://www.solakkedi.com/edebiyat/polisiyenin%20kisa%20tarihi-solak%20kedi.pdf

okuyuculara gerçeklikten kaçma duygusu uyandırtırdı. Dolayısıyla İngiliz dedektif hikâyeciliği orta ve üst sınıftan okuyucu kitlesine seslenirdi (Koyuncu, 2008, ss.16-17).

Amerikan polisiye edebiyatında, Anna Katherine Green'in yarattığı Amelia Butterworth karakteri amatör kadın dedektiflerin öncüsü olmuştur. Green, kadın anlatıcıları ve kahramanları konu edinerek ezilen kadınlardan ve adaletten yana karakterler yaratmıştır. Kadın hareketi ve Amerika ve Avrupa'da feminist hareketin birinci dalgasıyla kadınların konumu değişmeye başlamıştır (Turhan, 2016, s.53). Birinci dalga feminizmde liberalizmle bağlantılı olarak doğal hakların kadınları da kapsaması gerektiği vurgusu ön plandadır. Bu vurgunun yapılma nedeni de şu şekilde açıklanabilir:

"Kadının kocasının himayesi altında aileye ait olduğu fikri tüm liberal erkek kuramcıların ortak düşüncesiydi. Hatta kuramsal olarak doğal hakların tüm insanlar için olduğu görüşünü savunan John Locke gibi düşünürler bile buna taraftardı. Liberal erkek kuramcılar tarafından ortaya atılan varsayıma göre, doğal haklara sahip olan kişiler, ailelerin efendileri olan mal sahibi erkeklerdir. Bu önerme Amerikan hukukunda 20. yüzyıla kadar kalmıştır" (Donovan, 2014, ss.27-28).

Temel doğal haklar doktrinini kadınlara uyarlayan girişim 1848 yılında Seneca Falls'da Duygular Bildirgesi yayımlamıştır. Doğal haklar kuramından kaynaklanan bu belge, kadınların kamusal işlere katılma ve eğitim hakkına gönderme yapar (Donovan, 2014, ss.29-30). Dedektiflik mesleği bağlamında Amerika'da 1891'de ilk defa bir kadın, Chicago polis departmanında çalışmaya başlamıştır (Turhan, 2016:53). Dedektif hikâyelerindeki toplumsal cinsiyet kategorileri profesyonel yasal uygulamaların tarihine de bağlıdır. 1972'nin sonuna dek Amerika'da kamuda görevli federal ajanların ve polislerin sadece %1' i kadındır (Mizejewski, 2004, s.16).

Toplumun bozulan düzenini yeniden sağlamaya çalışan klasik dedektiflik yazınının gelişimine paralel şekilde 20. yüzyılın başında Amerika'da *hard-boiled* dedektiflik geleneği ortaya çıkmıştır (Koyuncu, 2008, s.2). İngiltere Altın Çağı'nda kadın yazarlar ses bulmuşken, *hard-boiled* dedektif romanlarının gelişiminin başında Dashiell Hammett, Raymond Chandler gibi erkek yazarlar bulunmaktaydı. Bu gelenekte, anlatıcının profesyonel olarak özel dedektiflik yapan bir erkek olması, yalnız çalışması, ödün vermeyen tutumu, sadece birkaç insana güveniyor olması, kent yaşamında sıkça suç işlenen yerlerde bulunuyor olması ortak özellikler olarak görülebilir (Schoenfeld, 2008:836-837). *Hard-boiled* dedektiflik yazınında; bekar, zorlu ve maço erkek dedektif karakter ağırlık kazanmıştır. Kadınlar bu türde ilk başlarda sekreter, kurban ya da *femme fatale* rollerde yer almışlardır (Seaman, 2004, s.186; Mizejewski, 2004, s.15). Turhan'ın da tartıştığı üzere, "1970'lere kadar tasvir edilen amatör kadın dedektif karakteri çoğunlukla gerçek dedektiflerin yardımcılığını yapan, meraklı, her şeye burnunu sokan, evde kalmış karakterler olarak tasvir ediliyordu" (Turhan, 2016, ss.53-54).

Özellikle erkek yazarların öncülük ettiği *hard-boiled* geleneği, 1970'lerin sonunda Sue Grafton, Linda Barnes, Sara Paretsky gibi kadın yazarlarla değişmeye başlamış, dedektiflik türünde kadın bakış açısı görünürlük kazanmıştır (Schoenfeld, 2008, s.837; Mizejewski, 2004, s.17). Bu yeni değişimler ile birlikte sadece suçun araştırılması değil, aynı zamanda çağdaş toplumun patriarkal güç yapısındaki genel suçların

ortaya çıkarılma temaları da işlenmiştir. Ayrıca bu yazında amatör dedektifler sadece cinayetlerin arkasındaki gerçeği değil, yazarlarının da içinden çıktığı Amerikan orta sınıf gerçekliğini yansıtmışlardır. Amerikan toplumundaki çoğulculukla birlikte, kadının toplumdaki rolü ele alınmıştır. Bu romanlarda boşanma, aile içi kadına yönelik şiddet, istihdam, kadının iş yaşamındaki konumu gibi sorunlar ele alınmıştır. Dolayısıyla, bir yandan cinayet soruşturması aydınlatılırken, diğer yandan yirmi birinci yüzyılda kadınların gündelik pratik hayatlarında karşılaştıkları sorunlar ele alınmıştır. Amerika'da basılan 21. yüzyıldaki dedektif romanlarındaki karakterler özellikle orta sınıftan gelen, üniversite eğitimi almış, düzenli ve sürekli olmamakla birlikte profesyonel bir mesleği olan kişilerdir. Diğer yandan karakterlerin ev, araba gibi belirli tüketim alışkanlıkları bulunmaktadır. Ayrıca sadece karakterler değil, yazarlar da orta sınıftandır (Schoenfeld, 2008, ss.837-838).

Otuzlu ve kırklı yıllarda polisiye romanın kitlelere yayılışında da orta sınıfın rolü bulunmaktadır. Hizmet sektöründe ve ücretli emekte kitlesel bir artışla birlikte kapitalist örgütleniş geniş çapta yaygınlaşmıştır. Çalışma hayatının getirdiği psikolojik yorgunluklar, ev ve iş arasında artan mesafe, gürültü, hava kirliliği, rutin çalışma hayatının getirdiği olumsuzluklarla birlikte polisiye roman orta sınıfın okuduğu bir tür olur. Okuryazar nüfus için polisiye roman gündelik yaşamın rutinliğinden kaçış anlamına gelir. Orta sınıfın maddi anlamda sorunsuz yaşam arayışı, başkalarının güvensizliği ile dengelenir (Mandel, 1996, ss.92-93). Ergun, polisiye edebiyatın kaçış edebiyatı olarak nitelendirilmesinin sebebini, romanın sonunda suçun aydınlığa kavuşmasıyla şu şekilde açıklamaktadır:

"Karmaşa toplumun kaçınılmaz bir eğilimi olsa da şiddet gizilgüç olarak varlığını hep sürdürse de dedektifin olayı çözmesi, insan zekasının ve mantığının karmaşayı eninde sonunda yeneceğinin kanıtı gibi görünür...Romanın sonunda başarıya ulaştığında aklın ve mantığın karmaşayı, bilgi yoksunluğunu yenebileceğini de kanıtlamış olur.... Bu "mutlu son", gerçek yaşamda aynı avuntuyu yakalayamayan okur için rahatlatıcı etkendir. Özellikle kendi yaşamında sorunlarını çözemeyen, çevresindeki kargaşayla ve şiddetle baş edemeyen okur için dedektifin başarısı çözümün olasılığını gösterir" (Ergun, 2015, s.27).

1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında Amerika'da kadın dedektiflik yazınında patriarkiye boyun eğmeyen modern kadın dedektif figürlerinin ortaya çıkışı, toplumdaki kadın hareketi ve ikinci dalga feminist yaklaşımla da ilgili görülebilir. Aksu'nun belirttiği üzere, ikinci dalga feminizm, "kadının ikincilleştirilmesinin esas alanı olarak aileyi gördü; böylece ilk dalganın siyaset, istihdam ve eğitim alanlarındaki eşitlik taleplerinin 'özel alan'da ayrımcılık kalkmadığı sürece gerçekleşemeyeceği düşüncesiyle, bu alanı politik mücadelenin odağına koydu" (Bora, 2010, s.40). 1980'ler ve 1990'lara gelindiğinde feminist romanlar oldukça görünürlük kazanmıştır. Birçok yazar çeşitli etnik, cinsel ve farklı sınıflara ait kadın karakterler yaratmışlardır. Aile içi şiddet, kürtaj, çocuk istismarı, ırk,sınıf gibi çağdaş meseleler ve konularla ilgilenmişlerdir. Eşcinsel dedektifler, siyahi dedektifler artık polisiye edebiyatta da yer almaya başlamıştır (Turhan, 2016, s.54). Bora' nın (2010:41) tartıştığı üzere, ikinci dalga feminizm ile 1980'lerde Üçüncü Dünyalı

feministler, kadın tanımının Beyaz, Batılı, orta sınıftan kadın deneyimine odaklandığını vurgulamışlardır.

Türkiye'de ise polisiye türünün tarihi Ahmet Mithat Efendi ile başlar*. II. Meşrutiyet sonrası, polisiye roman türü hem çeviri hem telif eser olarak yoğunluk kazanmıştır. II. Meşrutiyet sonrası, Erol Üyepazarcı'nın "onparalık öyküler" olarak adlandırdığı polisiye yazını düşük eğitim seviyesine sahip okuyucuya hitap eden, az sayfalı, haftalık olarak basılan aynı kahramanın başından geçen hikâye serileriydi. Bunlardan en ünlüleri Peyami Safa'nın 1924'ten beri Server Badi takma adıyla yazdığı Cingöz Recai, Çekirge Zehra, İskender Fahreddin'in Şeytan Hadiye isimli on paralık serileridir (Büyükarman, 2013, s.101).

Cumhuriyet döneminde polisiye roman çevirilerine devam edilmiştir. Agatha Christie'den yapılan ilk çeviri 1936 yılında Şark Ekspresi'dir. 1950'li yıllarda polisiye romanlarda çeviri sayısında artış yaşanmıştır. Kemal Tahir F.M takma adıyla telif Mike Hammer romanları yazmıştır.1950'li yılların ortalarında casusluk romanları yazılmıştır. Türkiye'de polisiye edebiyat 1980'lerden sonra ve özellikle 1990'lı yıllarda gelişerek nitelikli polisiye romanlarda artış görülmüştür. Üyepazarcı, Ahmet Ümit, Celil Oker, Birol Oğuz ve Osman Aysu'yu nitelikli polisiye türünün örnekleri arasında saymaktadır. Bu dönem Pınar Kür, Nihan Taştekin, Esmahan Akyol gibi kadın yazarların eserleriyle polisiye kitaplarında artış görülmektedir (Bayram, 2004:21-24).

Feminist Edebiyat Eleştirisi

Türkekul'un *Kapalıçarşı Cinayeti* isimli kitabını polisiye edebiyat içerisinde feminist yaklaşımla tartışabilmek için bu çalışmada öncelikle feminist edebiyat eleştirisine bakılacaktır. Feminist edebiyat eleştirisi kadın hareketiyle birlikte gelişmiştir. Eleştiri tarihine bakıldığında Virginia Woolf'un *Kendine Ait Bir Oda* isimli kitabı feminist eleştirinin ilk modern yapıtı olarak kabul edilmektedir (Humm, 2002:18). Humm, V. Woolf'un yirminci yüzyıl edebiyat eleştirisine katkısını şöyle değerlendirmektedir: İlk olarak kadının toplumsal gerçekliği cinsiyet tarafından da şekillendirildiği için kadın yaşantısının edebiyatta da cinsiyetlendirilmiş olduğunu göstermiştir. İkinci olarak, edebiyattaki kadın tasvirlerinin ataerkilliğin geleneksel sembolik düzenini ve dil sistemini bozabileceğini göstermiştir (Humm, 2002, ss.18-19). Feminist eleştirinin ne olduğu üzerine eleştirmenlerin odaklandığı görüşler üç temel varsayım üzerinde şekillenmektedir: İlk varsayım, cinsiyetin dil yoluyla kurulduğu ve yazı üslubunda görünür hale geldiğidir. Feminist eleştiri bu bakımdan iktidar, kadınlık, erkeklik vb. genel sorunlardan bahseder. İkinci temel varsayım, cinsiyet bağıntılı yazı stratejilerinin bulunduğudur. Erkekler ve kadınlar dili farklı şekillerde kullanmaktadırlar. Örneğin Kate Millett, *Cinsel Politika* isimli kitabında D.H. Lawrence, Norman Mailer, Henry Miller ve diğer erkek yazarların kurmaca eserlerindeki cinsiyete bağlı stereotipleri ve arketipleri betimleyen edebiyatın içeriğini çözümleme girişiminde bulunmuştur.

* Ahmet Mithat Efendi'nin 1884'te yazdığı *Esrar-ı Cinayat* isimli kitabı Türkçe polisiyenin ilk telif eseri olarak kabul edilirken, 1882'de yazdığı *Dürdane Hanım* isimli roman polisiye türü içerisinde değerlendirilmez. Diğer taraftan Ahmet Mithat Efendi bu eserde Türkçede amatör kadın dedektifl tiplemesi yaratmıştır (Şahin, Büyükarman, 2016, s.60).

Son varsayım ise edebiyat eleştirisi geleneğinin, kadınları "öteki" konumuna sokarak eserlerini dışarıda bırakmak ya da övgüden yoksun kılmak için eril normlar kullandığıdır (Humm, 2002, ss.21-27). Kısa bir şekilde özetlendiğinde, feminist edebiyat eleştirisi tarih dışı kılınmış kadın eserlerini gün yüzüne çıkarmaya çalışmış ve kadınların edebi gelenekten dışlanışının teorik nedenlerini araştırmaya girişmiştir. Bu anlamda feminist edebiyat eleştirisi egemen edebiyat eleştirisinde görmezden gelinen kadın yazarların eserlerine ve kadınların yaşamlarına kayıtsız kalınmamasıdır (Kırtıl, 2012, s.130).

Gilbert ve Gubar'ın (2000) [1979] *Madwoman in the Attic The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination* isimli kitabı günümüzde feminist eleştirinin klasiklerinden kabul edilmektedir. Kitapta 19. yüzyılın tanınmış kadın yazarlarının (Jane Austen, Mary Shelley, Bronte kardeşler, George Eliot ve Emily Dickinson) eserleri incelenmiş, 19. yüzyılda erkekliğin aynı zamanda edebiyatta da kendini gösterdiği, kadın yazarların eserlerinin edebiyattan sayılmadığı, yazma işinin erkek işi olduğuna dair algının o zamanki yazarların mektuplarından, editörlerin bakış açılarından örneklerle sergilenmiştir.

Gilbert ve Gubart (2000), eserlerini incelediği yazarların kabul görmek adına eserlerinin biçimlerini ve yazdıkları kadın karakterlerini, dönemlerindeki erkek yazarların yaratılarına benzer bir şekilde oluşturduklarını tartışırlar. Dolayısıyla kadın yazarlar, ataerkil kültürle bir uzlaşma sağlamışlardır. Diğer taraftan, 19. yüzyılın kadın yazarları, romanlarında ikincil roller verdikleri patriarkal düzeni bozmaya çalışan, yıkıcılık göstermesiyle deli kadın tiplemeleri yaratmışlardır. Deli kadın tiplemesi kadın yazarların patriarkal toplum yapısıyla uzlaşma ve kabul görme isteğiyle onu reddetme arzuları arasındaki çatışmayı da göstermektedir. (Kırtıl, 2012, ss.132-133).

Kapalıçarşı Cinayeti

Kapalıçarşı Cinayeti (2013) Esra Türkekul'un ilk dedektiflik kitabıdır. Roman, kendine öneri geldikçe turist rehberliği yapan, dolayısıyla part-time olarak çalışan Berna karakterinin bir müşterisinin cinayete kurban gitmesi ve Berna'nın da bir şekilde olaylara dahil olmasıyla gelişen olaylar örgüsü etrafında gelişir. Romanın mekanı İstanbul'dur. Amerikalı turist bir çifte rehberlik yapma işini alan Berna, turist çifti Kapalıçarşı'ya götürür. Çiftin serbestçe dolaşmaları için onlardan ayrılan Berna, buluşma saati geldiğinde Grace'in yalnız dönmesi ve aradan uzunca bir zaman geçmesine rağmen Grace'in eşi Andrew'ın ortalıkta görünmemesi üzerine telaşlanır. Andrew, Kapalıçarşı'da ölü olarak bulunur. Polis Berna'dan hem çevirmenlik yapmasını, hem de olay ile bağlantılı ziyaretlerine katılmasını ister. Kitapta Berna'yı doğrudan dedektiflik rolüne girmiş bir karakter olarak görmeyiz. Berna, işlenen cinayete başından beri tanık olmasıyla birlikte olayların içinde yer alır ve polise cinayetin çözümlenmesine yardımcı olacak ipucunu bularak olayın aydınlatılmasını sağlar.

Bu bağlamda Amerika'da polisiye edebiyatta kadın dedektif arketipinin Anna Katherine Green'in 1897'de yarattığı Amelia Butterworth karakteri ile parallelik kurulabilir. Green, kadın dedektiflik yazını kurgusunda iki konuda standart getirmiştir:

suçun araştırılmasında cinsiyetler arası savaş ve genellikle polis olan kayıtsız profesyonel ile sezgileriyle hareket eden akıllı amatör (Schoenfeld, 2008, s.836). Duygularıyla hareket eden Berna karakteri de amatör dedektif rolüne bürünmüştür*.

Berna karakterinin çözümlenmesi, 20. yüzyıldaki genel dedektif karakterlerinden farklı olmasıyla da önemlidir. 20. yüzyılda, toplumun erkek egemen değerlerine koşut olarak bağımsızlık, kararlılık, problem çözme gibi nitelikler çoğunlukla erkek dedektif karakterlere özgü meziyetler olarak yansıtılmıştır. Kadın dedektifler ise edebiyatta daha çok dedektif arketipi ya da erkek kahramanın güzel yardımcısı olarak karakterize edilmişlerdir. Kadın dedektiflerin bireysellikleri yansıtılmamıştır; bireysel arayışlarındaki başarısızlıklar sonucunda da karakterler genellikle evlenerek hikâyelerini sonlandırmışlardır. (Koyuncu, 2008, ss.2-3). Diğer bir deyişle 20. yüzyılda ataerkil düzenin devamını sağlayan dedektif karakterleri bulunmaktadır. Dolayısıyla, dedektiflerin karakterleri ve çevreleriyle kurdukları ilişki, toplumsal sorunlara yaklaşma yöntemleri, sınıfsal konumları gibi özellikler dedektif romanlarını feminist edebiyat eleştirisi bağlamında değerlendirmek açısından önemlidir. Bu nedenle, makalenin ilerleyen bölümlerinde Berna karakterinin çözümlenmesi, 20. yüzyıl dedektif karakterleri ile benzerlik ve ayrıştıkları özelliklerin saptanması amaçlanmaktadır.

Türkekul'un *Kapalıçarşı Cinayeti* kitabında Berna karakteri için duygular ön plandadır. Duygularını kontrol etmesi de kolay olmamaktadır. Nitekim çantasında sürekli olarak bulundurduğu sakinleştirici haplarla normal yaşantısını sürdürebilmektedir. Aynı zamanda karakter hissettiği yalnızlıktan, evlenip boşandıktan sonra başka bir adamla sürdürülemeyen bir ilişkisinden bahsederken de okuyucu gündelik yaşamındaki duygularına tanıklık edebilmektedir. Seaman kadın dedektiflerin izlenilen objeden, izleyen özneye geçişlerini ve kadın dedektiflerin kendi iç dünyalarını yansıtmalarının bir dönüşüme işaret ettiğini düşünmektedir (2004, s.186). Berna'nın boşanmış olması, iş yaşantısına dair hırslarının olmaması, boşandıktan sonra aldığı kilolarla da kendisini mutsuz hissetmesi, özellikle erkeklerin güzellik algısına dair düşüncelerini kendi iç diyaloglarıyla konuşturması, kadın bakış açısını sergilemektedir.

Berna, kendi dünyasını anlatırken fiziksel özelliklerini de betimlemektedir. Berna, boyuna göre yaklaşık yirmi üç kilo fazlası olduğunu roman boyunca dile getirmekte, kilo fazlasını insanlarla olan ilişkilerinde farklı şekillerde hissetmektedir. Dolmuşta insanları sıkıştırmamak için başka bir dolmuş beklemesi, ya da erkeklerin onu şişman ve güzel olmadığı için ciddiye almadığını belirtmesi aslında gündelik yaşamında beliren

* Benzer bir şekilde polis görevlisine yardımcı olan kadın amatör dedektif karakteri Çağan Dikenelli'nin Yüreksöken Cinayetleri (2005)'nde görülebilir. Roman, *Bir Melek Teyze Polisiyesi* olarak geçer ve kitabın başkahramanı Melek Teyze mahallede sürekli kavgalara karışan, kendi kafasının estiğini yapan, küfürbaz, maskülen bir dille konuşturulan orta yaşını geçkin dul bir kadındır. Melek Teyze, emniyete börekleriyle gide gele cinayetlerin çözümünde polise yardımcı olur. Mizahi yönü ağır basmasına rağmen, Melek Teyze aslında bir anti-kahramandır. Hoşlanmadığı esnafa yapmadığı kötülüğü bırakmaz, oğlunun kız arkadaşından ayrılması için kumpaslar çevirir. Diğer taraftan polisiye kurgu olarak zayıf bir kitap olduğunu belirtebilirim. Bu iki kitap arasındaki tek ortaklık başkarakterlerin kadın olması ve polise yardımcı olarak olayları çözmeleridir. Melek Teyze polisiyesi, erkek bir yazar tarafından yazılmıştır ve ataerkilliğin değerleriyle örtüşen bir karakter yaratılmıştır. Dedektif karakteri açısından bakıldığında kadınların dedektiflik rolünü amatörce yaparken olayları duyguları aracılığıyla çözmelerine karşılık polislerin erkek olması ve akıl yürütme yoluyla olayları çözmeleri ve bu işi profesyonelce yapıyor olmaları, duygular/akıl arasında ikililiğin de göstergeleridir.

bir problem olarak gözükmektedir. Dış görünüşün duyguları da etkilediği görülmektedir.

Başkarakter aynı zamanda duygu durumunu anlatırken boşandığı eşinden ve annesinden de bahsederek betimlemektedir. Doktor olan eşinden boşandıktan sonra, annesiyle birlikte yaşamaya başlamıştır. Yaşlılığından dolayı annesiyle özellikle yakından ilgilenmektedir. Babasını da kaybetmiştir. Babasının cenaze törenine katılan bir kadın dolayısıyla babasının gizli bir sevgilisi olduğunu öğrenirler. Bu ortaya çıkan sevgiliyle birlikte Berna annesinin daha da yaşlandığını düşünmektedir.

"Babamın bir metresi olduğunu öğrendiğinden beri, bütün hayatını bir yalan içinde yaşamış olduğu fikrine kapılmıştı annem. Yasını tuttuğu, babamdan ziyade boşa giden yıllarıydı sanırım. Babamın kendisine bunu yapmış olması, çok ama çok ağrına gitmişti. Yardıma ihtiyacı vardı; ama ne o nasıl yardım isteneceğini biliyor, ne de ben ona nasıl yardım edeceğimi biliyordum" (Türkekul, 2013,s.226).

Berna, annesine karşı sorumluluk üstlenmektedir. Babasının sevgilisi üzerine konuşmazlar. Anne ve kızın paylaştığı ev ortamında sessizlik vardır. Kadınların suskunluğuna ilgili saha çalışmalarında da dikkat çekilmiştir (Yıkmış, 2015, s.100).

"1970li yıllarda Shirley Ardener ile "Sessiz Grup Teorisini" (Muted Group Theory) formüle eden Edwin Ardener kadınların suskunluğunu araştırma düzleminde ve toplumsal düzlemde ele alır. Kadınların hem yapılan antropolojik çalışmalarda hem de kültürlerinde temsillerinin olmadığını belirtir. Erkek egemen toplumda kadınların yapısal pozisyonları nedeniyle farklı toplumsal gerçeklikleri vardır ve erkek egemen söylem kadınların gerçekliklerini ya da söylemlerini sözsüz ve sessiz bırakır. Sessizlik kadınların konuşmadığı anlamına gelmez. Dilde kendilerini ifade etme olanağı bulamadıkları için suskun olan gruplar sadece kadınlar da değildir, o topluluktaki tahakküm ilişkileri içinde tabi konumda bütün gruplardır" (Ardener, den aktaran,Yıkmış, 2015, s. 100).

Berna karakterinin duygularının romanda ağır basması epistemolojik açıdan feminist metodoloji ve feminist metodolojinin pozitivizm eleştirisiyle birlikte düşünülebilir. Woolf pozitivizmin en basit biçimiyle değerden arınmış nesnellik kabulüne dayandığını, araştırma yapılırken araştırmacı ve araştırılan arasında mesafe ve katılımsızlığa dayandığını, öznelerin hayatı ve anlamlarını nesnel olarak görebileceğini ve yorumlayabileceğini varsaydığını belirtir (2009, ss.376-377). Woolf bu konuda Pat Caplan'ın nesnelliğin erkek öznelliğinin basitçe bir yansıması olduğunu savunduğunu ekler. Pozitivizmin nesnelliğine karşılık, "[p]ek çok feminist, sürece odaklanan bir yaklaşım savunmaktadır. Bu yaklaşım kişinin sezgilerini, duygularını ve bakış açılarını reddetmekten ziyade araştırma ilişkisinin ve sürecinin bir parçası olarak bunlardan yararlanır" (2009:378).

Dedektiflik kurgusunda 'bilim' ve 'akıl' kavramlarının vurgulanması Aydınlanma'yla ilişkili olup tüm fenomenler bilimsel tanımlama bağlamında şüphe ile karşılanmakta ve mantıksal açıklamayla ilişkilendirilmektedir. Bununla birlikte aklın duyguya karşı baskın gelmesi 18. yüzyılda iyice yerleşmiştir. Newton'un dünya görüşünde dünya mekanik bir saat olarak düşünülmüştür. Ussal ve matematiksel olarak işlemeyen şeyler ikincil, gerçeklikten uzak olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bir ikilik göze çarpmaktadır: Akılla yönetilen kamusal dünya ile duygusal ilişkiler, bireye özgü tutumların yansıtıldığı dünya. Bu ikilikte aynı zamanda akılcı dünyanın, akıl-dışı dünyaya üstün olduğu ve hatta onu denetlemesi gerektiği üzerine hiyerarşi içeren bir görüş savunulmuştur. Nitekim

Descartes, tutkuların denetim altına alınması gerektiği üzerine broşür yayımlamıştır. Ayrıca bu görüşte kamusal alan akılla ve erkekle özdeşleşirken, özel alan kadınla özdeşleşmiştir (Donovan, 2014 ss. 24-25; Koyuncu, 2008, ss.2-14).

Aydınlanma ile birlikte akıl ve duygu arasındaki ikilik 19. yüzyıl klasik dedektif romanlarına da yansımıştır. Edgar Ellan Poe'nun Dupin karakteri ile tür olarak dedektiflik yazınına yönelik bir takım kurallar yerleşmiştir. Dupin, çözülmesi çok zor gizemler ve suçları mantık, akıl yürütme, bilimsel metotlar ile çözmektedir. (Koyuncu, 2008, ss.2-15).

Berna karakteri çekirdek orta sınıftan bir profil ortaya koymaktadır. İstekleri de orta sınıfın sorunsuz bir yaşam sürdürme gayesi ile uyumludur. Nitekim Esra Türkekul verdiği bir röportajda şöyle demiştir: "Berna'nın benim için anlamı sıradan, ortadirek, şehirli, eğitimli, bir vatandaş olması. Ben en iyi bu dünyayı biliyorum ve şimdilik o dünyanın arka plan olduğu kitaplar yazmak istiyorum" (Türkekul ve Özdemir 2016b, s.70). Romanda Berna orta sınıfa yönelik duygularını şu şekilde dile getirmektedir:

"Ben böyle beş yıldızlı otellerin kapısından bile girmekten çekinen, kendi halinde, orta sınıf bir ailede, Kadıköy'de büyüdüm. Babam sağlığında, işlerinin en açık olduğu zamanlarda bile şöyle lüks bir otelin pastanesinde bir çay içmeyi aklından geçirmezdi. Annem de öyle. Böyle yetiştirildiğim için gençlik yıllarımda lüks mekanlardan içgüdüsel olarak ürkerdim. Sonraları, evliliğim sırasında eşim Timur'un doktorluk kariyeri yükselişe geçtikçe sıklaşan psikiyatri seminerleri ve kongreleri, kokteyl ve davetler ile sosyetik ortamlara girip çıkmaya aşina oldum" (Türkekul, 2013, s, 13).

Diğer taraftan Berna karakteri orta sınıftan olmasına rağmen, belirgin bir şekilde alt sınıftan olanlara karşı şefkatini romanda çokça dile getirir. Turist rehberliği yaptığı Amerikalı kadın turist Nişantaşı'ndaki bir mağazadan pahalı bir çanta satın alır. Daha sonra arabalarına binerek Eminönü'nden geçerler. Çantaya yüklü bir miktarda para verilmesini gereksiz bulan Berna, çöp kutusunu karıştıran bir baba ve kızını görür. Karakter duygularını şöyle dile getirmiştir: "Dört beş yaşlarındaki kızcağız, az gelişmiş bedenine oranla kocaman duran bir itfaiye arabası ile oynuyordu. Çöp kutusunu karıştıran babası, geri dönüşümcü Çingeneler gibi konuya hakim ve mağrur değil utangaç tavırlıydı. Nedense adamcağızın tedirginliği bana çok dokundu. Göz pınarlarımdan yukarı çıkan yaşları durdurmak için çenemi kastım" (Türkekul, 2013:29). Yolda mendil satan, yoksul bir adam hakkında "insanlar hiçbir zaman bu duruma düşmemeliydi" şeklinde kendi kendine düşünürken, mendil satan adamın mendili yere atması ve iyi giyimli bir adamın mendili yerden alıp yanındaki kadınla birlikte yürüyüp gitmesi de karakteri öfkelendirir (Türkekul 2013, s.47). Başka bir örnekte karakolda soruşturma sonrası eve geç vakitte dönerken, apartmanın girişinde sigarasını yere attıktan sonra kapıcı Kazım Efendi'nin romatizmalı parmaklarıyla söylenerek toplayacağını düşünür ve pişman olur.

Yukarıda verilen örneklerde pozitivist paradigmadaki dedektif tiplemelerinin tersine, güç, iktidar ve hiyerarşiyi sorgulayan feminist metodolojiye yakın duran amatör bir dedektif karakteri görürüz. Feminist metodoloji uygulanırken, güç ve eşitsizliği sorgulamanın yanı sıra aynı zamanda bunu azaltmaya hatta ortadan kaldırtmaya çalışılır. Burada karakterin konumu itibariyle dış dünyayla kurduğu ilişkiyi düşünceleriyle alt sınıflara duyduğu şefkati anlarız. Bu bağlamda karakter sadece bu şefkati dile getirmektedir.

Berna turist rehberliği ile geçinmektedir, fakat bu işi de tam zamanlı bir iş olarak

yapmamakta, turizm acentesinden kendisine iş önerildikçe çalışmaktadır. Üniversiteden mezun olduğu zaman da çevirmenlik yaparak geçimini sağlamıştır. Karakterin part-time olarak çalışmaktan şikâyetçi olmadığı söylenebilir. Romanın ekonomi-politik bağlamına bakıldığında dönemsel olarak post-Fordizm ya da diğer adıyla esnek birikim koşullarının yansımaları görülmektedir. Harvey esnek birikim sürecini 1973 petrol krizinden sonra ulus-devlet karşısında finans sermayesinin güçlenmesiyle beraber yaşanılan değişimleri tartışmıştır (1999, s.170). Bu değişimlerden hizmet sektörünün büyümesi, taşeron sözleşmelerin artması ve geçici istihdamda artış, kadınların üretimde ve işgücü piyasalarında part-time emeklerinde artış, taşeron, ev içi ve aile türü çalışma sistemlerinde artış, refah devletinin küçülmesiyle birlikte sosyal haklardaki kesintiler göze çarpanlar arasındadır.

Romanda ayrıca kapitalizmin doğasının kent yaşamına yansıması da yer yer ifade edilmiştir. Ayrıca *Cadıbostanı Cinayeti* (2016a) kitabında kent yaşamının nasıl dönüştüğü kentsel dönüşüm ile sık sık belirtilmiştir*. Berna'nın *Kapalıçarşı Cinayeti* kitabında kente bakışı şöyle aktarılmıştır.

"Hayat, her zamanki akışında önümden geçip gidiyordu. Gürül gürül çağlayan yaşam nehrinin ana kolu, ne şiddeti ve cinayetleri, ne hastaneye çakılıp kalmışları, ne evden çıkamayan sakat ve yaşlıları, ne de sağlıkları izin verse de parasız oldukları için şehir hayatının çoğu nimetine izleyici konumunda kalan yoksulları davet ediyordu. Sen de gel, benimle ak, demiyordu" (Türkekul, 2013, s.229).

Sonuç

19. yüzyıla uzanan polisiye edebiyatın temel karakteri dedektif, suçu çözümleyerek düzensizliği düzene kavuşturur ve rasyonaliteyi yeniden tesis etmeye çalışır. Dedektiflerin suçu nasıl çözdükleri, kendilerini nasıl konumlandırdıkları, suçu çözerken hangi yöntemleri kullandıkları yine toplumsal değişimlerle ilişkilidir. 19. yüzyılda İngiltere'de sanayi devrimiyle birlikte kentlere yoğun olarak yaşanan göçün sonucunda suç oranının artışıyla burjuvazinin mülkiyetini korumaya yönelik bakış açısı edebiyata da yansımıştır. Bu bakış açısı rasyonelliğin nasıl inşa edildiğini de göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet açısından bakıldığında polisiye roman ilk ortaya çıktığında suç ile birlikte bozulan düzeni yeniden tesis etmeye çalışan erkek dedektifler ve yazarlar ön plana çıkmıştır. Kadın dedektifler ve kadın yazarlar, İngiltere'de polisiyenin Altın Çağı olarak adlandırılan dönemde edebiyatta görünürlük kazanmıştır. Amerika'da erkeksi ve maço dedektiflerin ağırlık bastığı *hard-boiled* dönemini takip eden 1980'ler ve 1990'larda kadın bakış açısının yansıtıldığı farklı etnik, sınıfsal ve cinsel kimliklerden kadın karakterlerin ve toplumun sorunlarını yansıtan kadın dedektiflerin yaratıldığı feminist romanlar ortaya çıkmıştır.

Esra Türkekul'un kitabında yarattığı Berna isimli karakterin kendi dünyası, mekanla ve diğer insanlarla kurduğu ilişki bakımından feminist edebiyat izlerine rastlanmakta-

* *Cadıbostanı Cinayeti*, Türkekul'un ikinci kitabıdır. Yine Berna karakteri etrafında olaylar gelişir. İlk kitapta işlenen cinayeti tesadüfler yoluyla ipucunu polise sunan Berna, bu kitapta işlenen cinayeti kendi başına çözer. *Cadıbostanı Cinayeti* kitabının polisiye kurgusu çok daha güçlüdür. Bu kitabında Berna daha belirgin bir şekilde amatör dedektif olarak görülmektedir.

dır. Rasyonalitenin ağırlık kazandığı klasik dedektif romanlarının aksine duygu dünyası ağırlık basan, kendi öznelliğinin farkına varan bağımsız bir karakter yaratması, işlenen olayların günümüz sosyo-ekonomik bağlamla ilgili olması bu izlerden birkaçıdır. Burada amötör kadın dedektif aslında dünyadan kopuk ve ilgisiz, rasyonel bir şekilde olayları çözmeye çalışan erkek dedektif tiplemesini geride bırakmaktadır.

KAYNAKÇA

Bayram, Güliz-Elif (2004). *Türkiye'de Polisiye Roman: Osman Aysu Romanları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Gazetecilik Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Bora, Aksu (2010). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul:İletişim.

Büyükarman, Didem-Ardalı (2013). Şeytan Hadiye'nin Şeytanlığı İskender Fahreddin Sertelli'nin Onparalık Serisi. Seval Şahin, Banu Öztürk ve Didem-Ardalı Büyükarman (Ed.), *Edebiyatın İzinde: Polisiye Edebiyat* içinde (s.99-103). İstanbul: Bağlam..

Dikenelli, Çağan (2005). *Yüreksöken Cinayetleri*. İstanbul:Oğlak.

Donovan, Josephine (2014) [1985]. *Feminist Teori*. A. Bora, M.A. Gevrek, F.Sayılan (Çev). İstanbul:İletişim.

Ergun, Zeynep (2015). *Kardeşimin Bekçisi: Başlangıcından II. Dünya Savaşı'na İngiliz Dedektif Yazını*. İstanbul: Labirent.

Gilbert, Sandra M ve Gubar, Susan (2000) [1979]. *The Madwoman in the Attic: The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination*. New Haven and London: Yale University Press.

Harvey, David (1999). *Postmodernliğin Durumu*. İstanbul: Metis.

Humm, Maggie (2002) [1994]. *Feminist Edebiyat Eleştirisi*. İstanbul:Say.

Kırtıl, Arık Gonca (2012). Feminist Edebiyat Eleştirisi Açısından Sevim Burak. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 8, 127-151.

Koyuncu-Yıldırım, Nevin (2008). *Detective Fiction as a Gendered Genre*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Mandel, Ernest (1996) [1985]. *Hoş Cinayet: Polisiye Romanın Toplumsal Bir Tarihi*. N. Saraçoğlu (çev.). İstanbul:Yazın Yayıncılık.

Mizejewski, Linda (2004). *Hardboiled &High Heeled: The Woman Detective in Popular Culture*. London and New York: Routledge.

Schoenfeld, Bethe (2008). Women Writers Writing About Women Detectives in Twenty- First Century America. *The Journal of Popular Culture*, 41(5), 836-853.

Seaman, C. Amanda (2004). Chercez la femme: detective fiction, women, and Japan. *Japan Forum*, 16 (2), 185-190.

Şahin, Seval ve Büyükarman, Didem Ardalı (2016). Türkçe Polisiyenin Kadın Dedektif Kahramanları. *221B: İki Aylık Polisiye Dergi:Edebiyat ve Ekranda Kadın Dedektifler*, 60-62.

Turhan, Fulya (2016). Amerikan Polisiye Edebiyatında Kadın Dedektifler. *221B: İki Aylık Polisiye Dergi:Edebiyat ve Ekranda Kadın Dedektifler*, 52-54.

Türkekul, Esra (2013). *Kapalıçarşı Cinayeti*. İstanbul: Esen Kitap.

Türkekul, Esra (2016a). *Cadıbostanı Cinayeti*. İstanbul: Mylos Kitap.

Türkekul, Esra ve Özdemir Özlem (2016b). Kapalıçarşı'dan Cadıbostanı'na: Yazar vs Editör. *221B: İki Aylık Polisiye Dergi:Edebiyat ve Ekranda Kadın Dedektifler*, 70-71.

Woolf, L. Diana (2009). Saha Çalışmasında Feminist İkilemler. Hattatoğlu&G.Ertuğrul (Der.). *méthodos: kuram ve yöntem kenarından* içinde. İstanbul: Anahtar, (s. 372-441).

Yıkmış-Salman, Meral (2015). Kadınlarla Mülakat Yapmak. *Fe-Dergi: Feminist Eleştiri*, 7 (13), 96-107.

http://www.solakkedi.com/edebiyat/polisiyenin%20kisa%20tarihi-solak%20kedi.pdf (13.07.2017).